

MONUMENTE GERMANICE DESCOPERITE LA BRATEI, JUD. SIBIU

de LIGIA BĂRZU

În raza comunei Bratei au fost descoperite, în mai multe răstimpuri, câteva morminte și antichități germanice timpurii. Din păcate, un singur mormint a fost cercetat în mod sistematic. În rest este vorba de descoperiri întâmplătoare datorate lucrărilor de exploatare a nisipului și numai într-o singură situație (grupul de 3 morminte descoperit la extremitatea sudică a cimitirului 2) a fost posibilă intervenția Eugeniei Zaharia pentru efectuarea unor observații, schițe și salvarea unei părți din inventar.

Judecînd după inventar, trebuie să admitem că este vorba de două grupe diferite de morminte. Un prim grup format dintr-un mormint descoperit în așezarea nr. 2 și cele trei morminte de la marginea cimitirului 2. Cel de-al doilea grup din care fac parte cinci morminte (după descrierea sefului exploatării de la cariera Bratei, M. Bogatscher), toate distruse de carieră și cu inventarul recuperat parțial, constituie, se pare, nivelul cel mai timpuriu de morminte din cimitirul nr. 3 de la Bratei.

GRUPUL DE MORMINTE OSTROGOTICE

M. 1/1964 a fost descoperit în așezarea nr. 2 în anul 1964 la locul numit Prisacă sub vatra unui cuptor tîrziu (de sec. XI — XII). Groapa foarte adîncă (1,80 m) era săpată în depunerea de nisip și pietriș, ceea ce explică aspectul umpluturii (castaniu cu pete de nisip). Cuptorul a atins gura gropii pe care a ras-o. Scheletul, aparținînd unui copil, zăcea întins pe spate, cu miinile de-a lungul corpului. Orientarea scheletului : E — V, cu capul la vest. Poziția diverselor piese de inventar era următoarea : la cap, în dreptul templei și sub cap o pereche de cercei de argint cu capete poliedrice, la gît, sub bărbie, un ac de aur cu cap poliedric ; al doilea ac a alunecat ușor și a fost găsit lingă o coastă, imediat sub clavicula dreaptă ; în dreptul mijlocului, o cataramă de argint și un pieptene cu două rînduri de dinți ; la fiecare mină, alunecate peste degete, cite o brățară de argint ; la picioare, în dreptul gleznelor, cite o cataramă mică de argint — cea de la glezna dreaptă cu fața în jos, cea de la glezna stîngă cu fața în sus ; lingă mina stîngă, la 2 cm de brățară, un inel de tablă de argint cu capetele petrecute, ținea probabil o șuviță de păr ; în dreptul gîtului sub bărbie, trei alune (neperforate) și citeva mărgelile de argint. Corpul nu a fost depus într-un sicriu, dar este posibil ca să fi fost depus pe o năsalie. Cercetările efectuate în cuprinsul așezării nr. 2 au dovedit că acest mormint a fost singular.

La o distanță de aproximativ 1,5 km spre SE de așezarea nr. 2, la marginea sudică a cimitirului 2 (sec. VII — VIII) au apărut încă trei morminte, toate trei distruse de lucrările de exploatare a nisipului.

M. 1/1967. Groapa, foarte adîncă (2,90 m adîncime), săpată în nisip, a avut umplutura castanie amestecată cu nisip și cărbune. Pe fundul gropii foarte mult cărbune mărunț, dar în strat gros. Scheletul a fost probabil

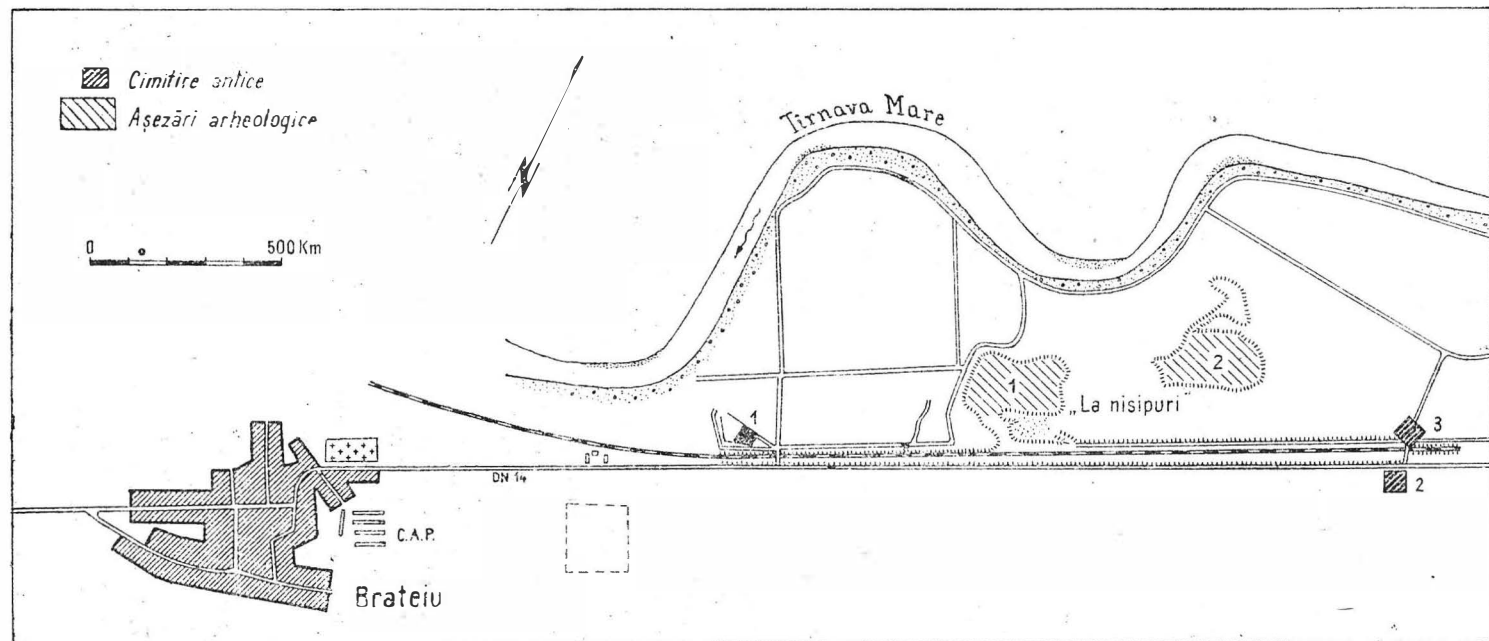

Fig. 1. Schița topografică a stațiunii arheologice de la Bratei, jud. Sibiu.

orientat E — V, cu capul la V. Capul a fost așezat pe o treaptă cruțată pe fundul gropii, săpată în pantă. În groapă, un cap mare de cerb (?) sau căprioară (nu are coarne și nici loc pentru coarne) (fig. 4/1) cu botul spre NE și ceafa spre sud; țeasta este zdrobită pe loc, dar botul a fost bine păstrat; spre est au apărut 3 vertebre și 2 coaste; spre vest sînt 3 picioare, două adunate spre bot, iar unul ieșea în afară cu copita în dreptul ochiului; un cuțit mic de fier atingea cu vîrf botul animalului; în partea de vest, reze-mată de bot, a fost așezată o cană cu gura trilobată, cu toarta spre sud; patru mărgelile de sticlă albastră închis de formă inelară — una lingă cuțit și trei mai jos cu 18 cm, o placă de centură de formă tronconică din tablă de bronz se adaugă la puținul inventar recuperat din acest mormînt. Scheletul a fost complet deranjat, oasele fiind adunate ulterior.

M. 2/1968. Schelet cu capul la vest. A fost deranjat de nisipărie pînă la bazin. Capul, culcat pe stînga, a avut maxilarul inferior scos și vîrit cu bărbia în cerul gurii (ceea ce presupune intervenție după descompunerea cadavrului). În partea stîngă a capului a fost găsit un cercel cu cap poliedric; între omoplatul drept și humerus-ul drept, cel de-al doilea cercel; din inventarul aceluiași mormînt fac parte două fibule de bronz cu placă triunghiulară și decor în fals kerbschnitt.

M. 3/1868. Găsit de lucrătorii de la nisipărie și parțial distrus. Groapă îngustă săpată în nisip, puțin colorată, scheletul culcat pe spate, cu capul puțin pe stînga, orientat NE — SV, cu capul la SV (VSV 4385°); minile pe lingă corp, picioarele ușor înălțate la genunchi, cu etichete deranjate. Brațul stîng la umăr și în regiunea cotului este distrus; restul oaselor sînt plesnite pe alocuri din cauza greutății buldozerelor; lipsesc sternul și rotula dreaptă, femurul drept este mișcat; celelalte oase sînt nederanjate (fig. 6/1). Adîncimea gropii: 1,78 m.

Pe cap sînt puține urme de cărbune. Din inventarul mormîntului a fost recuperată o pereche de fibule de bronz și fragmente dintr-o cataramă (?) de fier.

DESCRIEREA INVENTARULUI

M. 1/1964. 1. Cataramă de centură (fig. 2/2; 3/1—2) cu placă și verigă de formă ovală. Placa din tablă subțire este îndoită pentru a fixa veriga și spinul. Partea interioară a plăcii este de formă trapezoidală și se prindea de partea exterioară și de curea printr-un nit de argint fixat la capătul ei. Tabla care constituie cele două părți ale plăcii a fost montată pe o ramă ovală. La locul unde sînt fixate spinul și veriga, placa este perforată rectangular. Veriga ovală are jumătatea anterioară mult îngroșată. Spinul, lung, cu capătul întors, se prinde de verigă pînă aproape de baza ei. Vîrfurile sînt subțiate și retezate. Baza spinului este mai lată și mai îngroșată formînd un dreptunghi decorat cu un X incizat și ușoare creștături transversale de-a lungul celor două laturi lungi; o canelură adîncă separă dreptunghiul de restul spinului; capătul spinului petrecut pe după verigă este subțiat și îndoit astfel încît să se sprijine pe fața interioară; spinul are fața exterioară rotunjită și cea interioară plată.

Catarama se fixa de curea prin trei nituri cu cap conic; unul din nituri este pierdut. Fața exterioară a plăcii este deteriorată la marginea de sus.

Dimensiuni: veriga (4,3 = 2,8 cm; grosimea verigii: 6 mm (partea anterioară) — 4 mm (partea interioară). Placa (fața exterioară): 4,6 ×

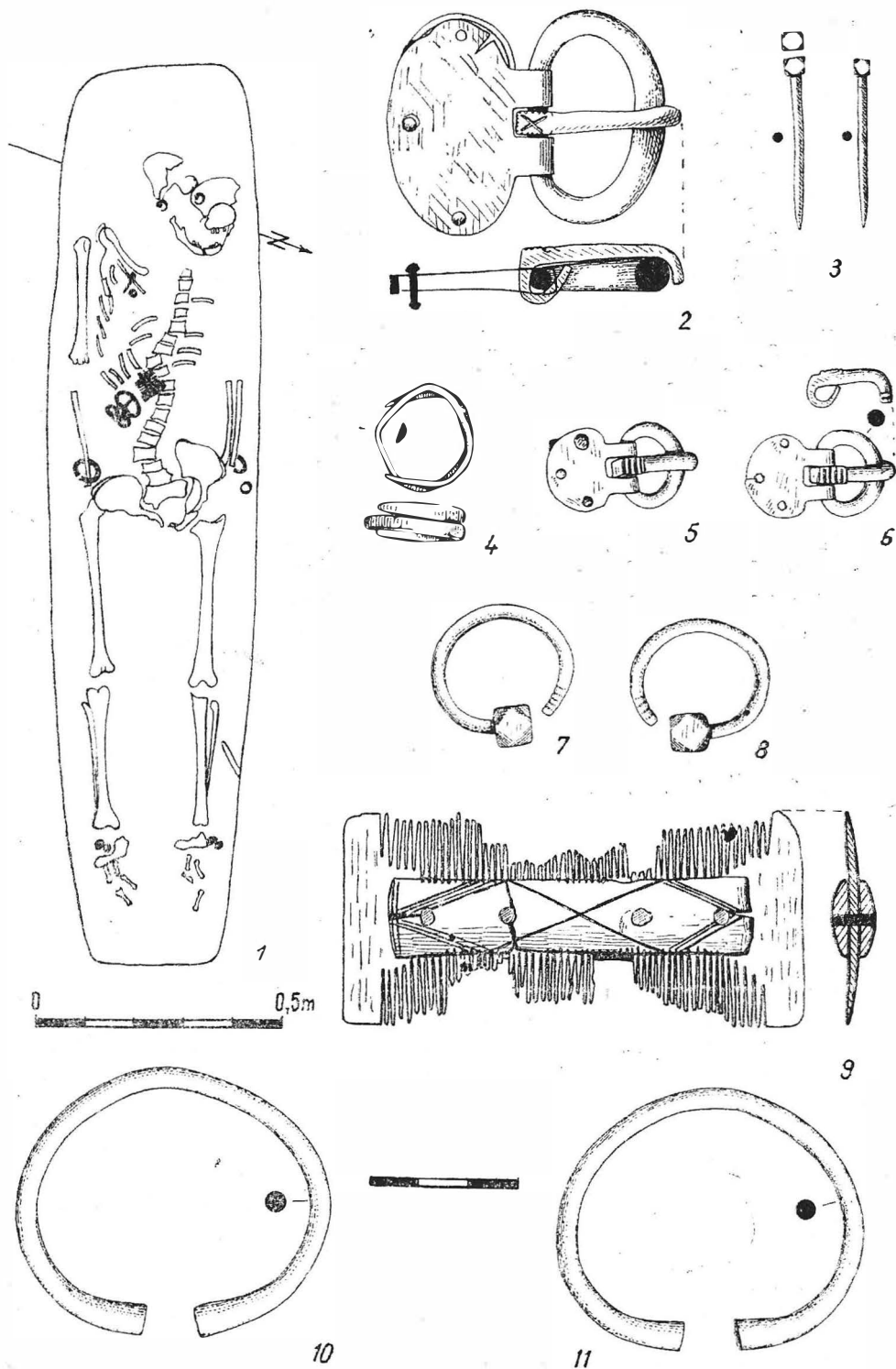

Fig. 2. Schița și inventarul mormintului nr. 1/1964.

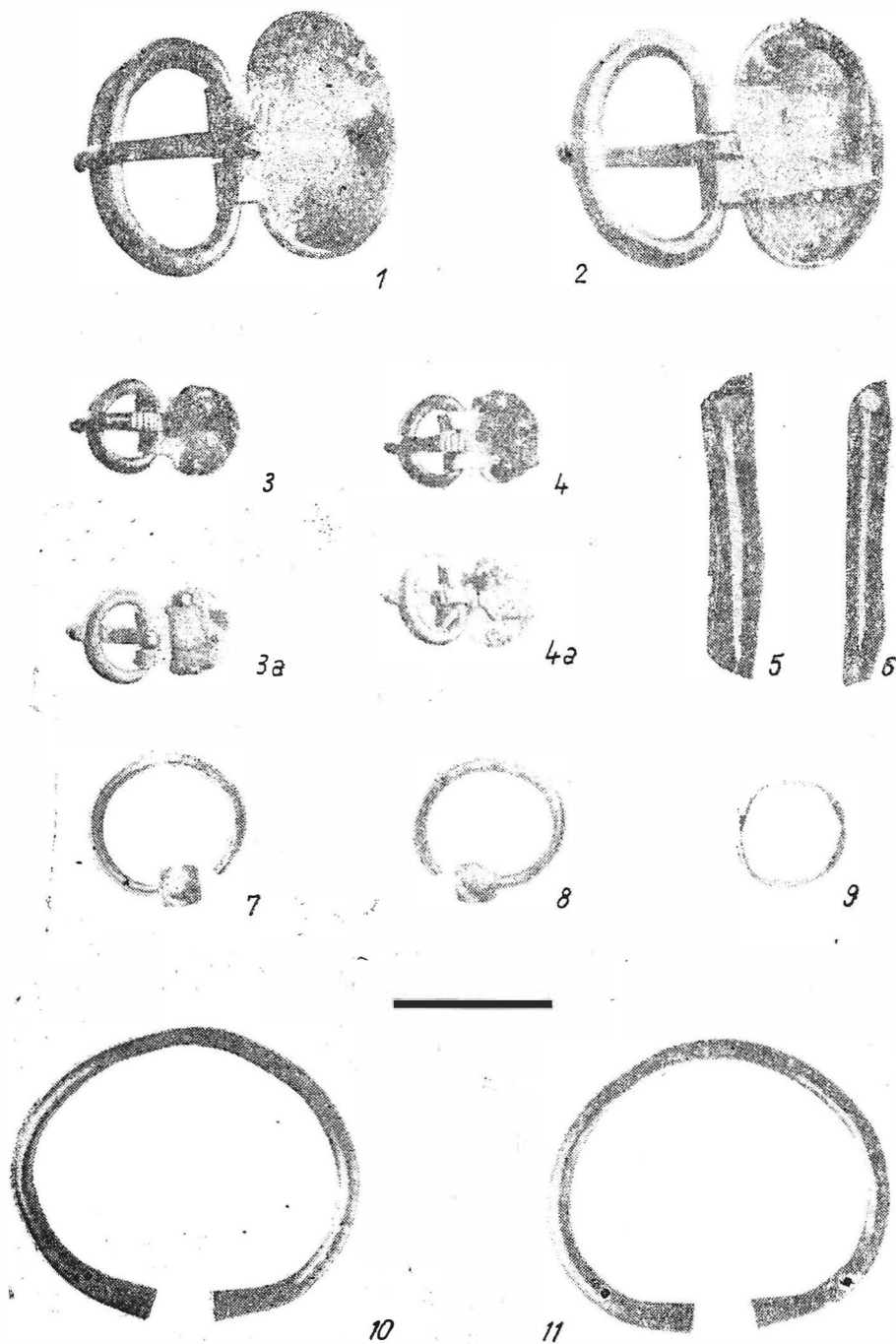

Fig. 3. Inventarul mormintului nr. 1/1964.

$\times 3,4$ cm și $3,2 \times 2$ cm (fața interioară). Spinul : $3,3$ cm lungime totală ; 7×5 mm baza aplatizată a acului. Înălțimea ramei : 3 mm. Greutate : $41,47$ g.

Piesa este de argint. Tipul acesta are analogii cu o cataramă de bronz găsită în mormîntul nr. 46 de la Rochefort ¹ împreună cu un vas de sticlă, o strachină din pastă fină roșcată și 10 monede de la Zenon (474 — 491). Catarama de acest tip sînt cunoscute deja din secolul al IV-lea (Vermand, Homblières, Saint-Quentin), dar ele continuă să fie în uz și în perioada următoare (sec. V — VI). Începînd cu prima jumătate a secolului al V-lea sînt cunoscute din mai multe complexe occidentale (Köln, mormîntul nr. 44 din cimitirul Sf. Severin ; Krefeld-Gellep). Exemplare în argint provin de la Nagold, Romersheim și Planing ².

Tipul este la fel de bine cunoscut în regiunea Dunării mijlocii. O cataramă asemănătoare în ceea ce privește forma plăcii și maniera de fixare de curca (cu trei nituri) provine de la Kisterenye ³.

În aceeași arie, piese similare apar deja din complexe databile în nivele romane tîrzii la Csákvár ⁴, iar pentru sec. V se cunosc cataramele din cimitirul de la Vyškov ⁵, mai ales exemplarele provenind din inventarele M. 9 și M.14 ⁶. Pentru teritoriul țării noastre se poate aminti catarama din mormîntul de la Țepari ⁷.

Trebuie făcută precizarea că nici una din analogiile amintite nu prezintă un tip identic cu piesa noastră, care diferă în primul rînd prin structura verigii în partea în care sînt fixate placa și spinul. Toate exemplarele menționate, cu excepția cataramei de la Kisterenye, au clar demarcată porțiunea de verigă destinată montării plăcii, în vreme ce la Bratei veriga este continuă, dar mai subțire decît în partea anterioară. Avînd în vedere acest detaliu, ca și absența oricăror elemente ornamentale cu excepția aceloră de la baza spinului, ca și unele deosebiri în forma acului, putem considera catarama de la Bratei drept o variantă a tipului luat în discuție, ale cărei origini pot fi căutate în cataramele cu placă ovală descoperite în M.34 și M.181 din cimitirul 1 de la Bratei ⁸ și în cataramele cu placă ovală din medii provinciale romane tîrzii cum sînt cele descoperite în necropola de la Callatis (C. Preda, *Callatis*, pl. XV, M. 351, 1—2 ; M. 342).

2. *Catarama pentru încălțăminte* : a) Cataramă (fig. 2/5, 3/3) de același tip cu precedentă de care diferă prin dimensiuni și detalii de construcție : absența ramei și maniera de decorare a spinului ; decorul de pe spin constă din 4 caneluri transversale pe dreptunghiul rezervat la baza lui și 2 caneluri transversale la vîrf. Toate niturile sînt pierdute. Pe fața interioară a plăcii, de formă dreptunghiulară, este lipit un fragment de tablă de bronz.

Dimensiuni : placă, fața exterioară : $1,6 \times 1,3$ cm ; fața interioară : $1,9$ cm lungime ; veriga : $1,9 \times 1,8$ mm ; grosimea verigii : 4 mm / partea exterioară — 3 mm partea interioară ; lungimea spinului : $1,7$ cm ; dimen-

¹ A. Dasnoy, *Annales de la Soc. Arh. de Namur*, 48, 1955/1956, p. 21—22, pl. III.

² *Ibidem*, p. 22.

³ D. Csallany, *Acta ArchHung*, 38, 1961, p. 341, pl. CCXXVI 1.

⁴ A. Salamon—L. Barkóczi, *Alba Regia*, 1971, p. 35 și urm.

⁵ J. Tejral, *Studie Archeologického Ústavu Československé Akademie Věd v Brně*, II, 1974, 2, p. 19 și urm.

⁶ *Ibidem*, fig. 2, 1, 4 — 7 ; pl.3, 3—5 ; pl. 4, 5.

⁷ D. Protase, *Dacia*, N. S., 4, 1960, p. 567 și urm.

⁸ L. Bărzu, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV — V e. n. (cim. 1 de la Bratei)*, București, 1973, p. 150, 206 ; pl. XXXIV, 1 și 1a ; 2 și 2a.

siunea bazei spinului: 5×4 mm; grosimea plăcii: 0,5 mm; greutate: 6,66 g. Argint.

b) Cataramă (fig. 2/6; 3/4) de același tip cu precedenta, dar cu o parte a feței interioare a plăcii ruptă; se mai păstrează un nit cu cap plat.

Dimensiuni: placa, fața exterioară: $1,8 \times 1,7$ cm; fața interioară — deteriorată; veriga: $1,2 \times 1,7$ cm; grosimea verigii: 4 mm partea anterioară — 2 mm partea interioară; lungimea spinului: 1,7 cm; dimensiunile bazei spinului: 5×4 mm; grosimea plăcii: 0,5 mm greutate: 6,18 gr. Argint.

Tipul se integrează în variantele menționate mai înainte, cu singura precizare că, prin destinația lui se înscrie într-o modă specifică regiunilor dunărene mijlocii în prima jumătate a secolului al V-lea. Adăugăm la localitățile deja semnalate catarama provenind din M. XXXII de la Smolin, cele din mormîntul princiar de la Blučina sau din mormîntul de la Miszla⁹.

3. *Pereche de cercei* cu boabă poliedrică masivă (cu 16 fațete) (fig. 2/7 — 8; 3/7 — 8) turnați dintr-o singură bucată. Veriga este subțiată la ambele extremități, ușor aplatizată, avînd extremitatea opusă boabei decorată cu patru caneluri transversale extrem de fine. Boaba simplă, fără nici un decor sau inscripție.

Dimensiuni: veriga: $2,4 \times 2,3$ cm; grosimea verigii: 0,3 cm (la mijloc) — 0,2 cm (la capete); dimensiunile boabei: $0,8 \times 0,7$ cm. Greutate: a) 8,05 g; b) 7,94 g. Argint.

Ca și în cazul cataramii cu placă ovală, originea cercelului cu boabă poliedrică masivă trebuie căutată în lumea provincial romană tirzie, deși tipul a căpătat o largă difuziune și în mediul germanic, ceea ce explică împrejurarea că începînd din secolul al V-lea îl întîlnim pe un spațiu foarte vast, din nordul Mării Negre și pînă în Spania. Replici în bronz cunoaștem de pe teritoriul țării noastre la Botoșani „Dealul Căramidăriei” (M. 7,20)¹⁰, la Roman¹¹, la Bratei¹² (așezarea nr. 1). Din argint, aur sau bronz au apărut în complexe de dată mai recentă la Cluj¹³, Someșeni¹⁴, Valea lui Mihai¹⁵. În zona Dunării mijlocii este destul de frecvent întîlnit în contexte arheologice databile în cursul secolului al V-lea. Dealtfel, pe baza acestor descoperiri a fost încadrat în primul tip (tip I) de către Parducz¹⁶. Datarea la limita dintre secolele IV și V și în cursul secolului al V-lea este asigurată de descoperirea de cercei cu boabe poliedrice masive (împreună cu monede de la Theodosius al II-lea (Bácsordas), Theodosius al II-lea și Valentinian al III-lea în M. 22 de la Basel-Gotterbarmweg și M. 126 de la Basel-Kleinhüningen¹⁷.

4. *Brățări masive cu capetele îngroșate și ușor aplatizate* (fig. 2/10 — 11; 3/10 — 11), cu mijlocul subțiat; conturul prezintă ușoare sinuozități rezultînd fie din lucrătura neglijentă, fie din purtare.

⁹ J. Tejral, *op. cit.*, p. 21—22.

¹⁰ Em. Zaharia, N. Zaharia, *Dacia*, N. S., 19, 1975, p. 205, 210, 216—219, fig. 11, 9: 12, 3—4, 12; 15, 3—4, 13.

¹¹ Vi. Dumitrescu, *RIR*, 4, 1934, p. 877.

¹² Un exemplar inedit descoperit în așezarea nr. 1.

¹³ K. Horedt, în *Din activitatea muzeelor*, II, Cluj, 1956, pl. Laszlo Gyula, Közlemények, 1. 1941, pl. 10—11.

¹⁴ K. Horedt, *op. cit.*, p. 144—146.

¹⁵ E. Andrassy, *Közlemények*, 4, 1944, 1—2, p. 93, fig. 4, 3 (M. 5).

¹⁶ M. Parducz, *ActaArchHung*, 11, 1959, pl., VIII, 6—7.

¹⁷ J. T. Tejral, *op. cit.*, p. 22—24; R. Moosbrugger-Leu, *Die Schweiz zur Merowingerzeit. Die archäologische Hinterlassenschaft der Romanen, Burgunder und Alamannen*, vol. 4—B, Berna, 1971.

Dimensiuni : a) diametru : $6,2 \times 5,4$ cm ; grosimea : extremități — $0,6$ cm $\times$ mijloc : $0,4$ cm ; greutate : $17,84$ g. Argint ; b) diametru : $6,3 \times 5,4$ cm ; grosimea ; extremități — $0,6$ cm $\times$ mijloc : $0,4$ cm ; greutate : $19,49$ gr. Argint.

Din nou ne găsim în prezența unui tip de origine provincial romană și cu foarte mare putere de supraviețuire. În limita de timp în care se datează acest mormint analogiile cele mai apropiate sînt mormintele de la Cepari ¹⁸, Apahida ¹⁹, Beregszasz ²⁰, Szentes-Kökenyzug ²¹.

5. *Ace de prins cu capete poliedrice* (fig 2/3 ; 3/5 — 6), turnate dintr-o singură bucată : Capul poliedric masiv cu 14 fațete ; virful ușor lustruit prin purtare.

Dimensiuni : a) lungimea : $3,5$ cm ; boaba : $0,3 \times 0,4$ cm ; grosime ac : 2 mm (bază) și $0,8$ mm (virf) ; greutate : $2,07$ g. Aur. b) Același tip cu precedentul, dar ușor mai mic. Dimensiuni : lungime : $3,4$ cm ; boaba : $2,5 \times 3$ mm ; grosime : 2 mm (baza) $\times 0,8$ mm (virf) ; greutate : $1,72$ g. Aur.

Ca și tipurile precedente acul de prins cu cap poliedric este de origine romană. Cele mai timpurii exemplare sînt cunoscute în complexe databile în imperiul tirziu, de exemplu acul descoperit în cimitirul roman de la Mangalia ²². Piese similare avînd capul masiv apar și în medii barbare (complexe aparținînd leților — sau chiar a unor grupe de barbari instalate în afara granițelor imperiului). Variante tirzii, cu încrustație de sticlă colorată sau granate au apărut într-un mormint descoperit la Samson ²³ care conținea și o monedă de la Athalaric, la Maestricht într-un context databil în sec. VI și la Namur (Quai St. Martin) ²⁴.

Exemplarul nostru își are analogii mai apropiate în acul de argint descoperit în mormintul 38 de la Sion ²⁵ datat la sfîrșitul secolului al IV-lea și în acul de argint descoperit într-un mormint de la Samson ²⁶, care a conținut alături de patru discuri de bronz, două inele de argint, un colier compus din perle de sticlă și de aur și o monedă de argint a lui Jovin (411 — 413). De asemenea pot fi citate ca analogii posibile acul de argint cu cap poliedric făcînd parte din inventarul mormintului 7 de la Vert-la Gravelle care a conținut și o monedă de la Valens ²⁷, ca și cele patru ace de bronz cu cap poliedric aurit (așezate împreună la picioare) găsite în mormintul 52 de la Abbeville ²⁸, databil în ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Pentru teritoriul nord-dunărean, singura analogie este acul de argint descoperit în mormintul 9 de la Botoșani „Dealul Căramidăriei” ²⁹.

Ni se pare că din distribuția geografică a acestor piese reiese concluzia că acul cu cap poliedric apare mai frecvent în fostele provincii romane sau în ariile limitrofe mai puternic influențate de civilizația sau de moda romană.

¹⁸ D. Protase, *op. cit.*, p. 571—572 ; fig. 3, 2.

¹⁹ J. Hampel, *op. cit.*, pl. 35.

²⁰ D. Csallany, *op. cit.*, pl. CCIV, 11.

²¹ *Ibidem*, p. 29, pl. IX, 6.

²² C. Preda, *Callatis*, București, 1980, p. 65, pl. I, M. 8.2 ; M. 7.2 ; pl. LI, M. 15.2.

²³ A. Dasnoy, *op. cit.*, p. 13, pl. II, 4 ; pl. V, 2 ; H. Roosens, *DAG*, 7, 1962, p. 36.

²⁴ A. Dasnoy, *op. cit.*, p. 32.

²⁵ A. Salin, *Le Haut Moyen Âge en Lorraine. Le cimetière de Sion*, Paris, p. 40, pl. II, 4.

²⁶ A. Dasnoy, *op. cit.*, pl. II, 4.

²⁷ H. Roosens, *op. cit.*, p. 36.

²⁸ *Ibidem*, p. 15—16, pl. III.

²⁹ Em. Zaharia, N. Zaharia, *op. cit.*, p. 208, 219, fig. 11, 7 ; fig. 12, 1.

6. *Inel de buclă* sau de deget? din tablă de argint cu capete mult petrecute. Forma a fost ușor modificată prin purtare. Fața exterioară a tablei de argint este ușor bombată (fig. 2/4; 3/9).

Dimensiuni: diametru: $2 \times 2,1$ cm; grosimea tablei: 1 mm; distanța dintre cele două capete: 1,4 cm; greutate: 2,47 g.

Tipul nu este foarte frecvent în această perioadă. Dar el se întâlnește în complexe cum este acela de la Camillo de Arenas ³⁰, care face parte dintr-un grup de cimitire romane tirzii care continuă să fie folosite și în perioada vizigotă. De asemenea, în cimitirul 1 de la Bratei (M. 189) ³¹ de unde provine o piesă din argint.

7. *Pieptene bilateral* lucrat din plăci de os. (fig. 2/9). Dinții tăiați oblic la extremități sint subțiri pe ambele părți. Dinții au fost tăiați după ce pieptenele a fost montat. Părțile componente au fost fixate cu două plăci de os prinse între ele cu patru nituri de bronz cu capul plat. Este decorat pe ambele fețe cu același motiv realizat în tehnica inciziei și anume: cîte două linii incizate dispuse vertical la ambele extremități și două romburi, afrontate pe restul cîmpului; cele două laturi ale romburilor dinspre capetele pieptenului sint triplate.

Dimensiuni: $9,5 \times 4,6$ cm; placa de prindere: $7,9 \times 1,2$ cm. Pieptenii bilaterali apar în lumea romană încă din sec. IV ³². Îi găsim la Histria ³³, la Piatra Frecăței ³⁴, la Novae ³⁵ în complexe romano-bizantine. În complexe barbare din secolul al IV-lea pieptenele cu două rinduri de dinți constituie o excepție ³⁶. Abia în secolele următoare tipul se generalizează fără ca prezența lui să aibă o valoare cronologică sau etnică deosebită.

8. *Mărgele tubulare* și sferice din tablă de argint.

M.1/1967. 9. Cană cu gura trilobată (fig. 4/2) cu un fund ca un mic postament, corp ovoidal, umăr prelung, git lung, mai larg la bază și mai îngust în partea superioară; marginea marcată și mai largă, formînd o cupă scundă, buza rotunjită; gura este mai înaltă la locul de fixare a torții; toarta în formă de panglică, cu două caneluri longitudinale, se fixa pe buză și pe umăr. Vasul este decorat cu două caneluri orizontale pe pintec și cu un briu în relief pe mijlocul gitului; pasta cenușie conținînd nisip fin; slip cenușiu închis în exterior; formă alungită, foarte elegantă. Dimensiuni: înălțimea: 27,5 cm; diametru maxim: 17,5 cm; diametrul fund: 9,7 cm; gura: $11,3 \times 3,9$ cm.

Forma romană preluată în mediul barbar apare extrem de rar în complexe din secolele V — VI. Explicația trebuie căutată în transformările din credințele funerare care duc la reducerea numărului vaselor depuse în morminte și la dispariția sau rărirea unor forme, cum este oenochoe, posibil ca urmare a renunțării la vechea practică a libațiilor pe mormînt. În schimb, tipul este relativ frecvent în secolele IV — V și prezența lui în

³⁰ H. Zeiss, *Die Grabfunde aus den spanischen Westgotenreich*, Berlin — Leipzig, 1934, p. 60 și 160, pl. 25, 21.

³¹ L. Bărzău, *op. cit.*, pl. 24. 12 a — b; p. 219 (M. 289).

³² R. Cagnat — V. Chapot, *Manuel d'archéologie romaine*, II, Paris, 1920, p. 395—396; J. Breuer-H. Roosens, *Arch. Belgica*, 34, 1957, p. 279; J. Nenquin, *DAG*, 1, 1953, pl. IX, E 1, F 2.

³³ Em. Condurachi și colab., *Materiale*, 4, 1957, p. 49; fig. 33, 4; *Materiale* 6, 1958, p. 288—289, fig. 10, 1.

³⁴ Informație de la Petre Aurelian.

³⁵ *Novae, Sektor Zachodni 1974*, I, Poznan, 1978, fig. 36, p. 46.

³⁶ B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul al IV-lea în Muntenia*, București, 1966, fig. 33, 2; p. 223.

acest context obligă la o datare mai timpurie a mormîntului, poate începutul sec. V.

10. *Fragmente dintr-un cuțit de fier cu lama lungă de 9,5 cm și lată de 1 cm.*

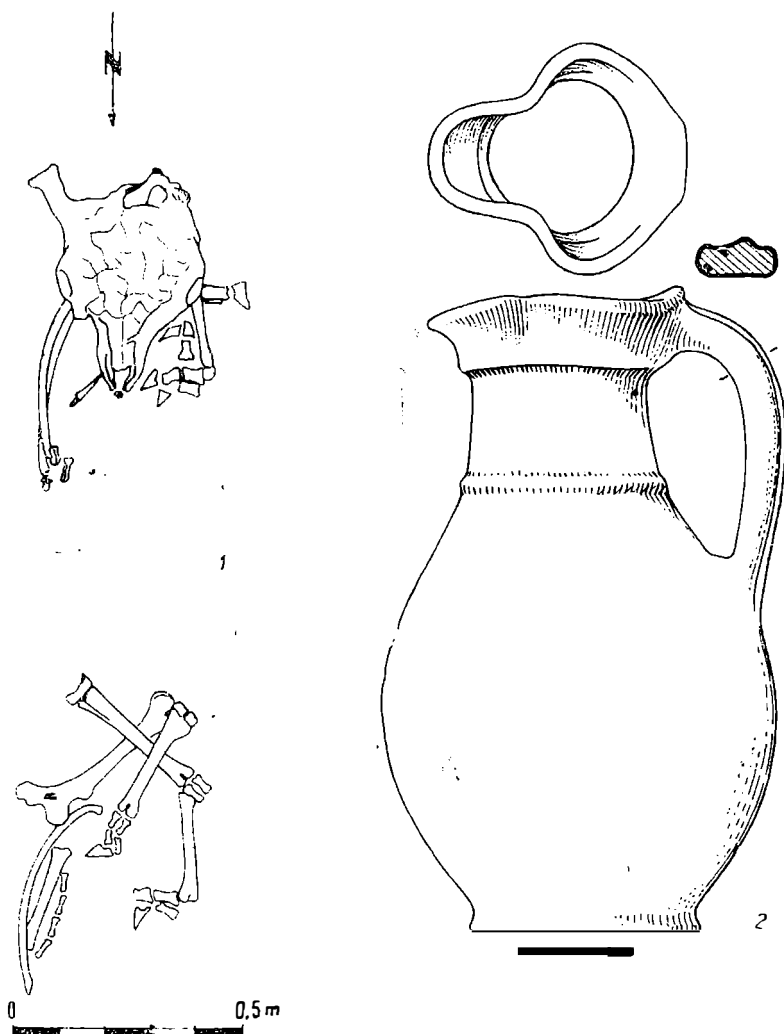

Fig. 4. Schița și inventarul mormîntului nr. 1/1967.

Prin ritual acest mormînt păstrează cele mai numeroase tradiții păgîne : ofrande de carne, prezența ceramicii, alegerea cerbului (?) ca animal de sacrificiu. Nu știm, în condițiile în care a apărut mormîntul, adică în prezența unui schelet complet deranjat, dacă au existat și alte obiecte de inventar și de asemenea nu avem siguranța că orientarea a fost creștinească. Așezarea la picioarele defunctului a animalului sacrificat este numai presupusă.

M.2/1968. 10. Pereche de fibule de bronz cu placă triunghiulară la cap și rombică la picior (fig. 5/2, 3). Sint turnate. a) Fibulă avind placa de la cap terminată cu un buton ; placa de la picior este rombică și terminată cu un buton asemănător cu acela de la cap ; arcul scurt și puternic are capătul dinspre picior marcat printr-o muchie ; a fost turnată dintr-o singură

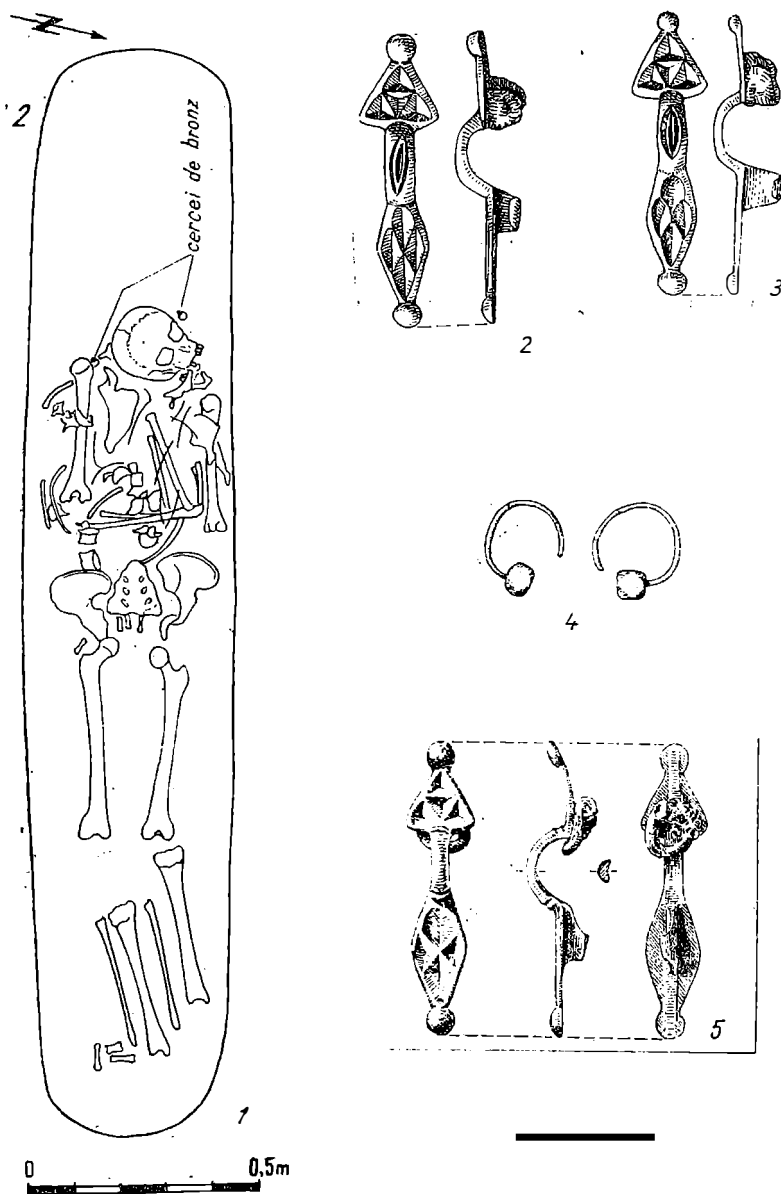

Fig. 5. 1 — 4 Schița și inventarul mormintului nr. 2/1968 ; 5 passim (Dobrogea).

piesă împreună cu portagrafa înaltă și ușor trapezoidală ca și veriga pentru montarea resortului ; acul și resortul au fost din fier și s-au distrus complet ; pe spatele fibulei se observă niște ușoare caneluri rezultind din turnare ;

decorul în fals-Kerbschnitt constă din 4 triunghiuri cu bazele afrontate ca element central și două cu virfurile afrontate pe partea inferioară a plăcii de la cap; 4 triunghiuri dispuse în cruce decorează placa de la picior și un motiv în formă de lacrimă pe arc.

Dimensiuni : lungime totală : 6,3 cm ; placa de la cap : $2 \times 1,6$ cm ; placa de la picior : $2,8 \times 1$ cm ; arc : $1,7 \times 0,6$ cm ; înălțimea portoagrafei : 0,6 cm (fig. 5/2).

b) la fel cu precedentă de care diferă prin : 1) dimensiune ; este mai scurtă ; 2) boaba de la placa de la cap este mai mică ; 3) arcul este mai lat și ușor aplatizat ; 4) portagrafa este mai înaltă ; resortul și acul de fier sînt păstrate.

Dimensiuni : lungimea totală : 6 cm ; placa de la cap : $1,9 \times 1,6$ cm ; placa de la picior : $2,5 \times 1,1$ cm ; arc : $1,8 \times 0,7$ cm ; portagrafa : 0,9 cm (fig. 5/3).

De observat că cele două piese sînt pereche dar nu sînt identice ca detalii tipologice și dimensiuni. Deci nu au ieșit din același tipar. O fibulă este mai mică, arcul și părțile componente ale plăcii de la cap diferă, ca și dimensiunile portagrafei. De origine nord-panică³⁷ tipul acesta de fibulă este cunoscut, mai frecvent, din complexe de perioadă hunică din Europa centrală. Ca analogii amintim, între altele, fibulele descoperite în M. 133 de la Csongrad-Kaserne³⁸ care sînt identice cu exemplarele noastre ca și fibulele din M. L de la Jászebereny, Szölő-Flur³⁹. Ele fac parte dintr-un orizont cu o largă difuziune geografică (între Austria inferioară și Kerci) cu o concentrare deosebită a descoperirilor în bazinul Dunării mijlocii (Slovacia — Ungaria)⁴⁰. În România astfel de fibule au fost descoperite în M. 1 de la Botoșani — Dealul Cărmidăriei⁴¹. Li se adaugă un exemplar cu loc de descoperire necunoscut aflat în colecțiile Institutului de arheologie (fig. 5/5). Chiar dacă variante ale tipului II, după Parducz, apar și în contexte arheologice mai recente, fibula din mormîntul 2 de la Bratei se integrează perfect în orizontul de perioadă hunică și posthunică⁴².

12. *Pereche de cercei* (fig. 5/4) din bronz cu boabă poliedrică (M. 2/1968) similari cu aceia din M. 1/1964. Veriga este foarte subțire chiar disproporționat de subțire în raport cu dimensiunile boabei. Veriga este ruptă la ambele exemplare, cerceii sînt foarte corodați.

Dimensiuni : a) total : $2,1 \times 1,7$ cm ; boaba : 6×7 mm ; grosimea sîrmei : 1 mm ; b) total : $2,1 \times 1,6$ cm ; boaba : 5×7 mm ; grosimea verigii : 1 mm.

M. 3/1968. 12. *Pereche de fibule din bronz* (fig. 6/2 — 3) Turnate.

a) fibulă cu placa triunghiulară la cap și trei butoni aplatizați, în formă de ciupercă, de dimensiuni diferite, mai mare cel central și mai mici cei laterali ; placă rombică la picior terminată cu un buton ; arc relativ lung și puternic curbat, cu o ușoară muchie mediană longitudinală, de secțiune triunghiulară, portagrafa înaltă, rectangulară ; turnată, ca și veriga pentru fixarea resortului, odată cu fibula ; resortul și acul din fier sînt complet

³⁷ H. Zeiss, *op. cit.*, p. 69—71.

³⁸ M. Parducz, *Die ethnischen Probleme*, pl. VIII, 1, 4 : pl. X ; J. Tejral, *op. cit.*, p. 15 și urm.

³⁹ J. Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, III, Braunschweig, 1905, pl. 10, 4 ; D. Csallany, *op. cit.*, pl. CCII, 10 — 11.

⁴⁰ J. Werner, *SlovArch*, VII — 2, 1959, p. 428—429, fig. 5 : pl. VI, cu lista descoperirilor pînă în 1959.

⁴¹ Em. Zaharia, N. Zaharia, *op. cit.*, p. 205 : 215—216, fig. 11, 1—2.

⁴² J. Werner, *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches*, München, 1956, pl. 49, 3—5 ;

pierdute; plăcile sint decorate cu linii în zig-zag foarte fin incizate de-a lungul marginilor.

Dimensiuni : lungim ea totală : 8,7 cm ; placa de la cap : $2,3 \times 3$ cm ; placa de la picior : $4,1 \times 1,5$ cm ; areul : $2,3 \times 0,4$ cm (fig. 6/2) ;

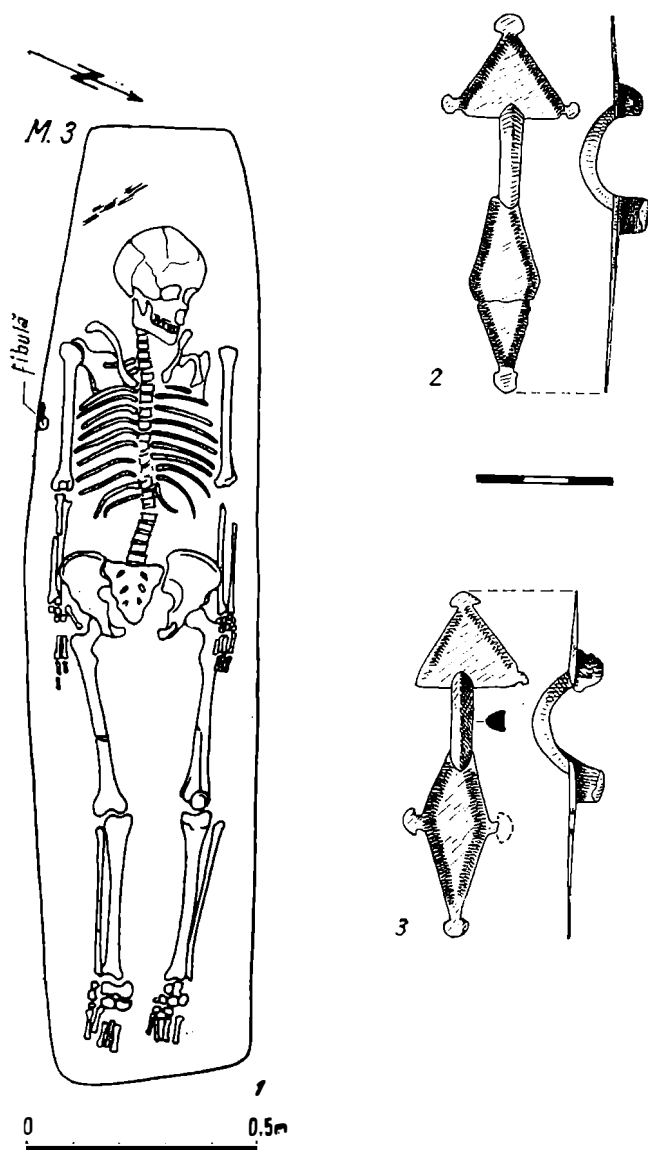

Fig. 6. Schița și inventarul mormintului nr. 3/1968.

b) de același tip cu precedenta dar de care diferă prin : 1) butonii de la baza plăcii de la cap sint rupti ; 2) are butoni și la jumătatea plăcii de la picior ; 3) portagrafa este mai înaltă ; 4) fibula este mai scurtă ; decorul este identic.

Dimensiuni : lungimea totală : 7,4 cm ; placa de la cap : 2 × 2,2 cm ; placa de la picior : 3,8 × 2 cm ; arcul : 2,1 × 0,4 cm ; portagrafa : 0,8 cm (fig. 6/3).

Ca și în cazul precedent cele două fibule nu sînt identice, diferențele privind dimensiunile ca și detaliile de structură.

Tipul de fibulă este întîlnit cu o mai mare frecvență pe teritoriul României. În Moldova este cunoscut deja din două descoperiri, Roman ⁴³ (unde este în asociere cu o pereche de cercei din bronz cu capetele poliedrice) și Nichiteni ⁴⁴. Precizăm că la Roman, perechea fibulei este de un tip mai bine cunoscut din Europa Centrală, de exemplu din Ungaria (de la Martély ⁴⁵ și Brigetio ⁴⁶), din Austria (Stinkenbrunn)⁴⁷ și Cehoslovacia (Vyškov) ⁴⁸. Ambele variente trebuie să le atribuim aceluiași orizont cultural databil pînă spre mijlocul secolului al V-lea. Pentru Transilvania este prima descoperire de acest tip, căci fibula de la Sopor de Cimpie, menționată de unii autori, are o tipologie diferită ⁴⁹ de exemplarele noastre.

Ceea ce frapază în cazul M.2 și 3/1968 este împrejurarea că modestia inventarului (obiecte de podoabă de bronz) se asociază, pare-se, cu practica constituirii lui în etape. Aceasta ar explica diferențele în tipologia și dimensiunile fibulelor care nu sînt *absolut* identice. Ideea este confirmată de inventarul mormîntului de la Roman unde apar două variante ale aceluiași tip de fibulă. Situația este în contrast frapant cu M. 1/1964 care se detașează prin valoarea și numărul obiectelor de uz personal, ceea ce ne dă dreptul să-l plasăm în categoria mormintelor „princiare”.

Avînd în vedere detaliile de ritual și de costum, precum și toate analogiile citate, se poate admite că ne găsim în prezența unor morminte germanice, mai exact, ostrogote de perioadă hunică, inventarul, în ansamblul ui, nepermițînd o datare dincolo de prima jumătate a secolului al V-lea.

Totodată situația de la Bratei confirmă impresia că îndeobște acest nivel este reprezentat de morminte singulare sau de grupuri mici de morminte, ceea ce sugerează, fie existența unei foarte subțiri păături suprapuse, fie caracterul pasager al acestor germani timpurii. O asemenea idee este susținută și de împrejurarea că, în aceeași localitate, complexe daco-romane contemporane în întregime sau numai în parte cu aceste morminte germanice dovedesc existența unor comunități autohtone numeroase. Avem în vedere cimitirul nr. 1 de la Bratei și faza corespunzătoare din punct de vedere cronologic din așezarea nr. 1 faza A, ca și faza B (mai recentă, databilă în secolul al V-lea) din același complex arheologic, care numără 30 de locuințe.

Trebuie adăugat că cele două grupe de descoperiri nu se pot asimila din punct de vedere cultural. Există deosebiri sensibile între ritul și ritualul funerar din cimitirul 1 și ritul și ritualul funerar practicat de aceste grupe rătăcite de germani. Pe de altă parte, nu se pot suprapune nici obiectele de inventar, ca tipologie și ca elemente de port. Nici una din tipurile de fibulă descoperite în cele patru morminte ostrogotice nu apar în cimitirul 1 sau

A. I. Aibabin, KS, 158, 1979, p. 22 și urm : fig. 1, 1, 5 ; fig. 2, 1—3.

⁴³ Vl. Dumitrescu *op. cit.*, p. 76—77.

⁴⁴ Informație R. Harhoiu, pentru care îi mulțumim ; un exemplar la Jurilofca, M. Mănu-cu Adamceșteanu, SCIVA, 2, 1980, 2, p. 316, fig. 5.

⁴⁵ J. Hempel, *op. cit.*, III, pl. X, 3 ; D. Csallany, *op. cit.*, pl. XXCVIII, 11.

⁴⁶ E. Beninger, *Der westgotische-alanische Zug nach Mitteleuropa*, Leipzig.

⁴⁷ R. Pittioni, *Mannus*, 32, 1940, p. 505—510 ; J. Werner, *op. cit.*, p. 429.

⁴⁸ J. Tejral, *op. cit.*, p. 15 și urm, fig. 5, 1a — 1b.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 16.

în faza A a aşezării 1. După cum, tipologic, cele 3 fibule cu placă din faza B a aceleiaşi aşezări nu se suprapun cu fibulele din mormintele discutate aici.

Singurele elemente comune sînt cele care ţin de originea romană sau provincial romană a obiectelor provenind din aceste morminte — acele de aur cu capete poliedrice, cerceii cu boabă poliedrică, cataramele, cana cu gura treflată, pieptenele de os bilateral.

Proprii modei şi culturii germanice sînt : purtarea de fibule sau ace de prins în perechi, dezvoltarea unui anumit tip de fibulă, perpetuarea unor practici funerare particulare, cum sînt depunerea cerbului în mormînt şi fumigaţiile. Li se adaugă un element de costum a cărui răspîndire este strict legată de prezenţa hunilor şi de moda hunică — purtarea de catarama la încălţăminte. Aşa cum s-a arătat mai înainte, aceste două serii de caractere permit atribuirea etnică şi datarea în perioada de dominaţie hunică a acestor patru morminte.

MONUMENTS GERMANIQUES DÉCOUVERTS À BRATEI DÉP. DE SIBIU

RÉSUMÉ

On présente quatre tombes germaniques trouvées à Bratei, dép. de Sibiu. Une d'elles, la tombe n° 1/1964 a été trouvée dans l'établissement n° 2 (fig. 1) et fouillée systématiquement. Les autres trois tombes (T. n° 1/1967 ; n° 2/1968 et n° 3/1968) ont été découvertes par hasard dans l'extrémité méridionale de la nécropole n° 2. Il est possible que ces trois tombes fassent partie d'une petite nécropole.

Par les détails du rite et du rituel et par la typologie du mobilier funéraire, les quatre tombes se rattachent au groupe des découvertes du Vème siècle connues déjà en Roumanie par les complexes de type Botoşani et Roman. Exception fait la tombe 1/1967 qui se singularise du reste par son orientation Nord — Sud et par son inventaire composé de tranches d'un cerf, un couteau d'offrande en fer et une oenochoé en pâte grise (fig. 4, 2). Les caractères généraux des tombes présentées sont : l'inhumation sans cercueil ou autre construction, l'orientation Est — Ouest (la tête à l'Ouest), l'absence d'offrandes et la présence exclusive de pièces de vêtement et de parure comme : épingle, fibules, boucles de ceinture et de chaussure, boucles d'oreille, bracelets, anneaux, perles, peigne.

Par la richesse et la somptuosité du mobilier, la T. n° 1/1964 peut être rangée parmi les tombes „princières”. Les objets qui y ont été trouvés sont en or (épingle à tête poliédrique) ou en argent (une boucle de ceinture, deux boucles de chaussure, deux bracelets, un anneau, des perles tubulaire). On ajoute un peigne en os du type bilatéral. Les mobiliers des T. n° 2 et 3/1968 sont plus modestes : dans chaque tombe une paire de fibules en bronze (fig. 5, 2—3 ; 6, 2—3), boucles d'oreille, à tête poliédrique en bronze (T. 2, fig. 5, 4) et des perles en verre ou en bronze. Les fibules sont du type *Blechfibel*. Elles sont décorées soit dans la technique Kerbschnitt, soit par incision.

Les pièces découvertes présentent des analogies avec d'autres travaux de Roumanie, Hongrie, Slovaquie, U.R.S.S. et même avec les com-

plexes francs du IVème — Vème siècles. Leurs ressemblances assurent l'appartenance de ces tombes aux peuples germaniques du Haut Moyen Age, très probablement aux Ostrogoths de la première moitié du Vème siècle.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Esquisse topographique de la station archéologique de Bratei dép. de Sibiu.

Fig. 2. Esquisse et inventaire de la tombe n° 1/1964.

Fig. 3. Inventaire de la tombe n° 1/1964.

Fig. 4. Esquisse et inventaire de la tombe n° 1/1967.

Fig. 5. 1 — 4 esquisse et inventaire de la tombe n° 2/1968 ; 5 passim (Dobroudja).

Fig. 6. Esquisse et inventaire de la tombe n° 3/1968.